

at ydelserne mange steder var skruet urimelig højt op og var af ubestemt karakter. Allerede i 1769 udkom den første hoveriforordning; men først omkr. 30 år senere nåede man så vidt til vejs ende, at bøndernes (ikke husmændenes) hoveri overalt var nøje bestemt. Det var tanken, at det skulle være sket ved frivillige overenskomster mellem godsejer og bønder; men hvor det ikke lykkedes i første omgang, blev det pålagt hoverikommissioner, som arbejdede i årene 1795-97, at mægle og eventuelt at skære igennem, idet 1789 skulle betragtes som normalår. Hoverikommissionernes arkiver ligger i rentekammerarkivet i Rigsarkivet. Det, der her er udgivet, er derimod en privat dagbog ført på rejserne rundt til godserne af et af den sjællandsk-fynske kommissions medlemmer, baron M. H. Løvenskiold til Løvenholm. Løvenskiold var udpræget bondeven, og han giver en kras karakteristisk af mange af sine standsfæller, men måtte på den anden side nok også revidere en for positiv vurdering af bønderne, der til egen skade kunne udvise megen stivsindethed, når det gjaldt at nå frem til en frivillig overenskomst, ofte i en naiv tillid til, at med den endelige stavnsbåndsløsning i året 1800 ville hoveriet blive afløst, og lyse tider op-rinde.

Vi får ikke at vide, hvor dagbogen findes; men man har da lov at gætte på, at den ligger i Løvenholm godsarkiv i det sjællandske landsarkiv. Det er til gengæld også den eneste mangel ved dette udgiverarbejde, som i enhver henseende er mønstergyldigt. Gennem en meget fyldig og instruktiv indledning lægges der en i alle måder fyldestgørende ramme omkring den udgivne tekst, noget, der ikke gælder alle udgivelsesarbej-

der. Den, der fremover vil vide besked med, hvad dansk landbohistorisk videnskab i dag kan sige om hoveri, må ty til denne bog. De første 20 sider kunne i omtrent uændret skikkelse gå lige ind som del af en dansk landbohistorie, der skulle gøre status over forskningens resultater, og som Skrubbeltang var den rette mand til at give os.

Paul G. Ørberg

Svend Orhammer Andersen: *Spaniolerne*. (Thaning & Appel, 1973). 205 s.

I 1901 udgav Karl Schmidt »Meddelelser om de begivenheder, som knyttede sig til de fremmede troppers ophold i Danmark i 1808«. Denne bog har hidtil været den eneste behandling af de franske og specielt de spanske tropper, der opholdt sig i Danmark under Napoleonskrigene. Nu har Svend Orhammer Andersen specielt bearbejdet stoffet, der vedrører de spanske hjælpetropper.

Bogen er bygget op som en slags spændingsroman, hvad stoffet jo også lægger op til. Efter et hurtigt rids af den politiske situation i Europa og Danmark introduceres dramaets helte og skurke, og ikke at forglemme, dets narre, hvoriblandt den danske kronprins, senere Frederik VI, indtager en fremtrædende rolle. Derefter ruller handlingen frem fra første til fjerde akt(ion) og slutter af med et efterspil og en slags morale.

Forfatteren har ikke føjet noget nyt til Karl Schmidts behandling, men har anlagt et lidt bredere syn, hvor han kæder hændelserne i Danmark sammen med de europæiske. Han beretter her glimrende om Napoleons evne til at koordinere sine

bestræbelser, og fremhæver stærkt eet punkt, som Napoleon i det lange løb kæmpede forgæves imod, tid og rum. Det introduceres således: »For så vidt som Napoleons magtområde var blevet skabt i sin overstørrelse af hans armeers (og hans egen) bevægelighed i hidtil uset fart hen over landkortet, nærmer hans rige under fortsat udvidelse sig nu sin uoverstigelige grænse på det samme plan: samfærdslen i tid og rum. Ganske naturligt kommer denne grænse først til syne i efterretningsvæsenet hos hans modstandere hinsides havet. Til England er afstandene nu for store til, at nyhederne fra krigsskuepladsen kan indløbe tilstrækkelig friske. Endnu skal der hengå for mange år, før Napoleon selv trænger frem til den samme uoverstigelige grænse for udstrækningen af hans egne forbindelser og deraf tilintetgøres; men efter tur skal begge parterne erfare, at trods alle galopperende kuréer ligger magten til syvende og sidst i hænderne på kommunikationens general Langsom« (s. 29).

Et andet punkt forfatteren fremhæver gentagne gange er, hvorledes Napoleon kun var fastlandets feltherre, og hvorledes han gentagne gange veg tilbage for eventyr over vand. Denne skræk udvides til også at gælde chefen for korpset i Danmark, Bernadotte. Det var måske rettere at anskue det således, at begge kun betragtede flåden som et redskab til transport, da alle endelige sejre måtte vindes på landjorden, som også England i sidste instans måtte gøre det.

Som en følge af begivenhederne i Spanien, hvor Napoleons broder Joseph blev indsat som konge, måtte de spanske tropper aflægge en troskabsed. Dette skete under store uroligheder, der endog på Sjælland ud-

viklede til regulært mytteri. Orhammer Andersen følger omhyggeligt alle edsaflyggelserne, f. eks. også i Randers, men hans citat herfra er ganske fyldt med omskrivninger og udeladelser, så man udmærket forstår, at der hverken her eller andre steder i bogen forekommer kildehenvisninger.

Samme unøjagtighed, som findes ved citater, gør sig også gældende ved talopgivelser. Særlig markant er det ved opregningen af de enkelte regiments styrketal, hvor forfatteren uden videre overtager Karl Schmidts angivelser (dog med to trykfejl, idet Barcelona skal være 1222 ikke 1232, og Zamora 1835 ikke 1885). Disse tal kan ikke angives så bastant. Det nærmeste, man kan komme det rigtige, er formentlig angivelserne i de breve, der blev udsendt fra feltcommissariatet til brug ved indkvarteringen, og som kan findes i f. eks. Aarhus Amtsarkiv (B6-828 læg 51) og Randers Rådstuearkiv (D21-1079).

Efter at størstedelen af de spanske tropper var blevet udskibet ved engelsk hjælp, rejser Orhammer Andersen spørgsmålet om, hvad der blev af de fangne spaniere fra Sjælland (s. 150), og besvarer det selv senere (s. 198) med en henvisning til, at de blev ført over bælteerne i fire transporter. Dette er formentlig taget fra Karl Schmidt, men er kun delvis sandt, idet vi i et brev beliggende i Horsens Rådstuearkiv (D 13-158) kan se, at en del af regimentet Asturien, 165 mand samt regimentschefen, er blevet overført via Århus. I Århus fik de en slet behandling, derved at deres forplejning var under al kritik. Dette står i skarp modsætning til den almindelige opfattelse, at det alene var franskmændene, der behandlede dem dårligt. Desuden kan det belyse den gængse overlevering,

at de danske holdt meget af spaniolerne, medens de franske tropper ikke var vellidte. Denne holdning tager forfatteren ganske vist lidt afstand fra, men lægger alligevel hele sympatien hos de spanske. I virkeligheden er der en mængde arkivalier fra tiden, der helt klart viser, at følelserne ikke var på spanier contra franskmænd, men regiment contra regiment, således var f. eks. regimentet Algarbe en stor pestilens for indbyggerne i Horsens.

På trods af bogens mangler er det glædeligt, at Orhammer Andersen har taget dette emne op, og ikke mindst at det er sket så sprogligt levende og engagerende.

Hans J. Hinrup

Gunhild Nissen: *Bønder, skole og demokrati*. En undersøgelse i fire provstier af forholdet mellem den offentlige skole og befolkningen på landet i tiden ca. 1880–1910. (Institut for dansk skolehistorie, 1973). 367 s.

I foråret 1973 forsvarede Gunhild Nissen på Danmarks Lærerhøjskole sin afhandling om forholdet mellem landbefolkningen og den offentlige skole i tidsrummet ca. 1880–1910 og blev dermed landets første dr. pæd.

For den skolehistoriske forskning er der med den foreliggende undersøgelse gjort en solid landvinding på et område, hvor forskerne kun i ringe udstrækning tidligere har søgt deres problemstillinger. Siden oprettelsen af Institut for dansk skolehistorie i 1965 har Gunhild Nissen været tilknyttet dette som stipendiat og medarbejder, hvilket både bevillingsmæssigt og m. h. t. forskermiljø uden tvivl har været en væsentlig støtte under arbejdet med afhandlingen.

I modsætning til Joakim Larsen, der omkr. 1900 beskrev den danske folkeskoles udvikling fra reformationen til hans egen tid, hovedsagelig ud fra centraladministrationens synsvinkel, går Gunhild Nissen den modsatte vej og tager sit udgangspunkt i en detailanalyse af skoleforholdene inden for en snæver afgrænset lokalitet.

En undersøgelse af skolen nedefra og udefra, som Gunhild Nissen udtrykker det, er tidligere blevet gennemført – ligeledes i en skolehistorisk disputats. Det var i Gottlieb Japsens afhandling fra 1968: *Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814*, hvor en række minutiøse lokalstudier klarlagde drivkræfterne bag skolevæsenets udvikling. Gunhild Nissen burde i sit metodeafsnit have nævnt Japsens arbejde; men hun har i stedet valgt at lade den tidligere skolehistoriske forskning uomtalt.

Problemstillingen i Gunhild Nissens afhandling er, dels i hvilket omfang den offentlige landsbyskoles position og trivsel i tiden ca. 1880–1910 »kom an på læreren«, dels at finde frem til, hvilke faktorer der i landbefolkningen kunne blive bestemmende for holdninger og adfærd over for den offentlige skole. Blandt relevante faktorer ud over lærerens person nævnes økonomiske forhold, erhvervsforhold og politiske og kulturelle forhold i det landbomiljø, hvor skolen skulle virke. Den praktiske konsekvens heraf bliver, at Gunhild Nissen, efter at have behandlet lærerens rolle i systemet, undersøger privatundervisningens omfang, skolegangsordninger, udviklingen i for sømmelsernes omfang og udskrivning af 13-årige skolebørn.

Udgangspunktet for analysen af de nævnte emner tages som før nævnt i en snæverafgrænset lokalitet, Sndr.